

LA CARROSSA DEL MARQUÈS DE CASTELLBELL

JOSEP CAPSIR MAÍZ

L'ARRIBADA A BARCELONA

Si parlem avui dia dels carruatges que en altres temps rodaren per la Barcelona emmurallada i el seu pla, hem de fer referència, sens dubte, a la *carrossa del marquès de Castellbell*, de la qual, com assenyala Joaquim Folch i Torres,¹ tenim notícia de l'arribada a la ciutat comtal i procedent d'Itàlia l'any 1798. Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà, recull aquest fet en el seu dietari conegut per *Calaix de sastre*, i el dia 25 de maig hi anota:

[...] Havent arribat un Cotxe o Carrossa magnífica per Casa Castellbell, de Gènova, per la vinent boda de ma estimada Filla primera Maria Escolàstica; esta hem vist en est matí muntada en son corresponens tragi, dintre del Pati de Casa Amat de la Rambla moltíssima millorada que queda per un Italià o Genovès molt habil en pintura, ajustada y pagada que queda ab lo tragi por lo Senyor Don Antoni Amat y de Rocaberti, no haventni altre que la igualia en todas las Casas principals de Barcelona per la bella hechura de sa Caxa abarcada amb los taulons com fina porcellana ab varias rosas encarnadas. Ponselles y demás que adornen a las xifras o lletres de Amat al mitg dels taulons de detras, davant, y Portaleres, que hom si veu dintre així també en los costats dels ladillos de Cristalls fins a 7, s'enten ab lo del davant y Portaleres ab primorosa guarnició de metall dorat en tots los voltants del Texadillo, y les fulles de els rosas, y altres flors, que acompanyan els medallons de Amat, molt vius tots que, quedan los Colores, y de dintre la Carrossa, cuberta de bellut carmesí mostrejat de igual primor; així també lo Tragi ab son fi color carmesí, dorat en sa escultura, y també las rodas per igual terme, mes altas que quedan las dos del devant del Joc; com de present se usan. Lo Pescante molt alt així mateix. Civellas de las sopandas de un treball delicat y ben doradas, y el tot obra sumament acabada, que farà tró quan ixqui al Public, tenint lo Marques de Castellbell una alegria preciosa, com en efecte suspensa a hom el veurela, no figurantse cosa tan superior [...]

D'aquest text es desprèn que Antoni d'Amat i de Rocaberti va pagar el carruatge i el va dipositar al pati de la mansió que la família posseïa a la Rambla barcelonina, coneguda actualment per Palau de la Virreina. El carruatge en qüestió havia de servir per a l'enllaç del seu nebot Manuel d'Amat i de Peguera, marquès de Castellbell, amb Maria Escolàstica d'Amat i d'Amat, filla primogènita del baró de Maldà. L'enllaç va produir-se l'11 de desembre d'aquell mateix any.

Articles

Gràcies a la seva minuciositat descriptiva, podem saber que el relat efectivament tracta de la coneguda *carrossa del marquès de Castellbell*, tot i que, evidentment, no fou l'únic carruatge que la noble nissaga barcelonina tingué al seu servei, però sí el més majestuós. A tall d'exemple, segons la documentació aportada per Alfredo Sáenz-Rico Urbina,² constatem la presència de cinc exemplars a les cotxeres del mateix Palau l'any 1791.

CARACTERÍSTIQUES DEL CARRUATGE

El tipus de carruatge a què pertany la *carrossa del marquès de Castellbell* és conegut amb el nom de *berlina*, atès que va ser Berlín la ciutat on va aparèixer per primer cop durant la segona meitat del segle XVII. La principal novetat que presentava aquest nou model respecte dels ja existents, d'acord amb Isabel Turmo,³ era la utilització, com a nexa d'unió entre els eixos davanter i posterior, de dues vares en lloc d'una única i pesada biga, facilitant d'aquesta manera l'estabilitat del vehicle.

Artur Masriera⁴ assenyala que la construcció de la *carrossa del marquès de Castellbell* va ser feta per un avi del crític d'art, d'ascendència italiana, Carles Pirozzini Martí. Futures investigacions ens poden confirmar aquest fet, tot i que el que sembla fora de dubte és la procedència italiana del carruatge i que la seva

construcció es pot datar a les darreries del segle XVIII, en el context de l'època neoclàssica.

La caixa, amb forma de barca, es troba suspesa mitjançant quatre corretges que la subjecten al bastidor a través de les respectives ballestes metàl·liques, de fabricació anglesa, segons consta en una d'elles. Els plafons estan incrustats de nacre i emmarcats per un sanefa pintada amb motius florals i una motllura de fusta daurada en relleu amb elements de caràcter vegetal. Per complementar l'ornamentació s'afegien medallons amb cintes i garlandes o bé poms de roses agafades per un llaç.

A les dues portelles, que permeten l'accés al seu interior, hi apareix el blasó dels Castellbell, on figura, entre altres elements heràldics, l'emblema dels Amat, així com la corona del marquesat. La coberta lleugerament voltada es troba rematada per una finíssima cresteria de bronze.

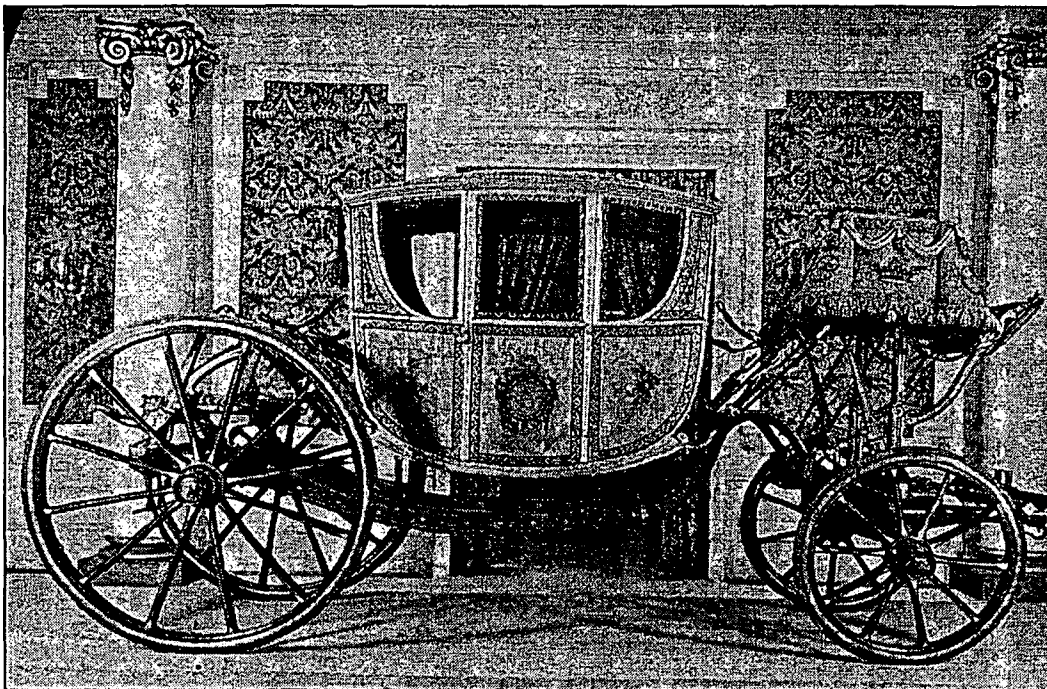
Sobre l'eix davanter hi ha col·locat el rodet que permet maniobrar el cotxe, així com l'estructura que sustenta el pescant i alhora s'acoblen les dues vares de coll de cigne que es troben unides a l'eix posterior, sobre el qual descansa la plataforma dels lacais d'acompanyament. Quatre rodes encaixades respectivament als extrems dels eixos possibiliten la marxa del carruatge.

EL CARRUATGE EN LA PROCESSÓ DE CORPUS

La diada del Corpus Christi ha estat una de les més assenyalades a la ciutat de Barcelona des de la baixa edat mitjana fins ben entrat el segle XX. L'any 1320, la capital catalana acollia per primera vegada al nostre país aquesta celebració, de la qual eren participants des de les més altes jerarquies civils i religioses, passant pels representants gremials, fins als sectors més humils del teixit social de la ciutat.

L'acte més solemne de la celebració era la processó de la catedral de Barcelona, d'on cada any sortia la custòdia, sustentada per una cadira de braços que havia estat tro del darrer monarca de la dinastia nacional catalana, Martí l'Humà. La solemnitat de la festa anava acompanyada d'un component molt popular representat per personatges tan significatius com l'àliga, el gegant, la gegantessa i el bou, entre d'altres, que formaven part del seguici processional.

Barcelona al llarg del temps va estar sotmesa a nombroses reformes de caràcter urbanístic, la més espectacular potser al segle XIX, arran de l'enderroc de les muralles. Aquesta circumstància condicionà l'escenari del recorregut de la processó, que no obstant això, tingué sempre com a punt de partida i d'arribada la seu de la ciutat.

La carrossa del marquès de Castellbell Galeria de les Carrosses
Museu de les Arts Decoratives Palau Reial de Pedralbes
ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT -ARXIU FOTOGRÀFIC.

En els darrers segles, per tal de fer encara més participativa la celebració de la festivitat de Corpus, la processó de la catedral es va traslladar del matí a la tarda. A les 17 hores sonava la salve des del castell de Montjuïc, indicant la sortida de la custòdia, que donava pas a l'inici de la processó. Com sigui que en moltes ocasions irrompia sobtadament la pluja un cop iniciada la processó, es va trobar adient que un cotxe de respecte tanqués la comitiva processional i que en cas de pluja aquesta pogués aixoplugar-s'hi.

L'any 1863 per primer cop un carruatge s'afegia al seguici de la processó de Corpus. Era la carrossa italiana, profusament tallada i ornamentada amb pintures mitològiques, propietat del marquès d'Alfarràs. Anava tirada per vuit cavalls blancs emplomallats, i amb el corresponent cotxer, així com els lacais d'acompanyament, tots ells abillats amb vestits d'època.

A partir de l'any 1876 trobem la *carrossa del marquès de Castellbell* en el seguici processional de Corpus com a carruatge de respecte. La pluja en aquella ocasió féu acte de presència. No obstant això, la proximitat amb la basílica de la Mercè aconsellà als oficials de la processó cercar refugi dins el temple, amb la qual cosa el carruatge no hagué d'assistir la custòdia.

L'any 1888 se'n restauren les pintures, daurats i corretges que es trobaven malmeses, i la *carrossa del marquès de Castellbell* continuà acompanyant la processó de la catedral en la diada de Corpus durant molt de temps.

Joaquim Folch i Torres,⁵ director dels Museus d'Art de Barcelona i president de la Junta de Museus, càrrecs dels quals fou destituït injustament pel règim franquista, ens donava el seu testimoni, pocs anys abans de morir, evocant la seva infantesa transcorreguda a finals del segle XIX, quan la vigília i el mateix dia de Corpus passava amb la seva mare per l'antiga plaça de Santa Anna, actualment Portal de l'Àngel:

[...] Ocupaba la casa del noble señor el solar del actual edificio de un cinema, y al fondo de su anchuroso zaguan había un patio, lleno aquel día de trajín. Abiertos los portones de las cuerdas, sobre el fondo oscuro del más ancho se perfilaba la carroza dorada, solícitamente rodeada de cocheros y lacayos, con sus chalecos rojos a rayas negras y su delantal de faena de gruesa estameña azul. Cepillos y plumeros al aire; pompones de plumas de avestruz saliendo de las cajas para adornar los cabezales de los caballos; arreos de cuero forrados de terciopelo rojo y metales dorados del atalaje, se esparcían en torno de la vieja carroza del marqués.

Y en la tarde de Corpus, limpia y reluciente como una

joya preciosa [...] esperaba a la puerta el paso de la procesión y detrás de la Custodia se añadía al cortejo. Era la noble Casa barcelonesa que rendía homenaje al Señor de señores.

[...] Parece ser que un año, mientras pasaba por las calles la procesión, se puso a llover inesperada y grandemente. La Hostia Santa, dentro de su viril, fue sacada del ostensorio y, en manos del señor obispo, Nuestro Señor subió a la carroza para guarecerse del tremendo aguacero que arreciaba por momentos. Bajo la tempestad, la veía yo (dramatizado el cuadro por mi imaginación de niño) trepidando los hierros de las llantas de sus ruedas sobre las piedras relucientes a la luz de los relámpagos que cruzaban el cielo. Y el retumbo del trueno se unía al estruendo del equipo sobre los empedrados de las callejas en torno a la Seo, donde las gárgolas feroces lanzaban por sus fauces de piedra los chorros de agua turbia sobre la carroza tan pimpante del señor marqués de Castellbell: sobre los pompones de pasamanería de las esquinas de su cabina; sobre los pimpollos de plumas de avestruz de los cabezales de los caballos, y las gualdrapas bordadas, las pelucas y los sombreros picudos de los pobres lacayos y cocheros chorreantes.

Y no sé por qué, esta estampa de la carroza mojada corriendo bajo la lluvia, llevando dentro del señor obispo con la Hostia Santa en sus manos, viene a mi cada año en el dorado y sereno atardecer de Corpus, mientras se aleja tranquila y bamboleanate detrás de la procesión, entre esguinces de músicas, cantos, clarines de tropa y vahos de retama y de claveles.

Articles

DE BARCELONA A SANT FELIU DE LLOBREGAT

Gaietà Maria d'Amat i d'Amat heretà el títol de marquès de Castellbell del seu pare. En no tenir descendència aquest títol va passar a la seva germana Escolàstica, casada amb Ramon de Càrcer i de Falguera. Joaquim, el fill primogènit, seria el nou marquès de Castellbell. Quan va morir, l'any 1923, llegà el carruatge al bisbat de Barcelona a condició que es fes càrrec de la seva custòdia, conservació i habilitació anual, que exigia quatre cavalls, un cotxer i dos lacais d'acompanyament, per tal que pogués continuar figurant com a cotxe de respecte en la processó de Corpus de la seu de la ciutat.

Com sigui que el bisbat no prenia resolució respecte de l'acceptació del llegat, els hereus de confiança del difunt, Raimon Duran i Ventosa, Joan Brossa i Bassa, i Enric Belloch i Padrós, acordaren lliurar la *carrossa del marquès de Castellbell*, en qualitat de dipòsit, a la Junta de Museus de Barcelona, i d'aquesta manera pogués ser exhibida al Museu instal·lat a l'antic arsenal de la Ciutadella. La Junta, alhora, es feia càrrec de les despeses ocasionades per la seva concurrència anual a la processó de Corpus.

Amb la incorporació de la *carrossa del marquès de Castellbell* el desembre de 1923, la col·lecció instal·lada al Museu d'Art Decoratiu i Arqueològic arribaria a

comptabilitzar en aquells moments sis exemplars, entre els quals també hi havia una berlina cupè de finals del segle XVIII llegada a la ciutat pel mateix marquès de Castellbell, segons disposició testamentària de l'any 1922.

L'adveniment de la República l'any 1931 comportà una reubicació de les col·leccions municipals d'art i el naixement de nous museus, ja que l'edifici de la Ciutadella s'habilità com a Parlament de Catalunya.

El Palau Reial de Pedralbes, ara de propietat estatal, fou cedit a l'Ajuntament, i la Junta de Museus el va destinar a Museu de les Arts Decoratives el desembre de 1932. El seu fons es va nodrir bàsicament de bona part de les col·leccions d'art sumptuari provinents del desaparegut Museu d'Art Decoratiu i Arqueològic, així com de nombroses donacions, adquisicions i dipòsits.

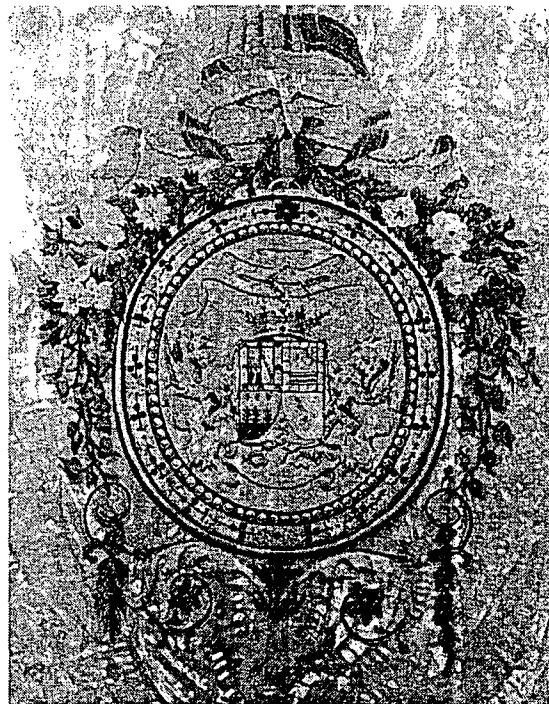
Articles

A l'avantcambra dels antics despatxos reials va quedar instal·lada la galeria de les carrosses, on es mostrava bàsicament, igual que a l'anterior emplaçament de la Ciutadella, una acurada selecció de carruatges provinents de les més distingides cases senyoriales barcelonines. Entre els carruatges setcentistes que s'hi mostraven hi havia la *carrossa del marquès de Sentmenat* i la *carrossa del marquès de Castellbell*, i l'any 1935 s'aconseguí afegir-hi també la *carrossa del marquès d'Alfarràs*.

Després de la Guerra Civil (1936-1939) el Museu de les Arts Decoratives fou traslladat temporalment al Palau de la Virreina, i la col·lecció de carruatges, emmagatzemada al Palau Nacional de Montjuïc. Aquest fet animà antics propietaris o llurs descendents a aixecar els dipòsits efectuats temps enrere. I així fou com l'any 1942 Salvador de Vilallonga, marquès de Castellbell, recuperava el carruatge que l'oncle de la seva difunta mare, Dolors de Càrcer i de Ros, havia llegat al bisbat de Barcelona i del qual, com hem vist, aquest mai va arribar a prendre possessió.

Posteriorment el vehicle fou conservat a les cotxeres del sumptuós Palau Falguera, que la família posseïa a la vila de Sant Feliu de Llobregat. Aquest fet no impedí, però, la seva puntual presència en la processó de Corpus de la seu de Barcelona, que encara continuà celebrant-se durant alguns anys.

A la mort de Carmen Cabeza de Vaca y Colón de Carvajal, marquesa viuda de Castellbell, produïda l'any 1981, els seus tres fills: Josep Lluís, Alfons i Maria Antònia, van vendre la finca i la major part dels béns mobles que contenia. El noble palau el va adquirir l'empresa japo-

Escut, sostingut per dos grius rampants, amb fons de nacre en la portella de la carrossa del marquès de Castellbell. Museu de les Arts Decoratives. ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT -ARXIU FOTOGRÀFIC.

nesa Kabushiki Kaisha, especialitzada en la rehabilitació de mansions senyoriales. Aquesta circumstància, però, no evità la progressiva degradació de l'immoble, que fou adquirit per l'Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat, l'any 1995, qui alhora també es convertí en propietari de la *carrossa del marquès de Castellbell*.

Tot seguit i amb el patrocini de la cadena de supermercats CAPRABO, Frederic d'Oultremont procedí a la restauració d'aquest carruatge. En el moment de la intervenció, el vehicle es trobava totalment cobert per una gruixuda capa de vernís, de tons vermellorsos, aplicada durant la postguerra. La restauració va permetre novament la visualització dels daurats originals de motllures i ferratges, així com la iridescència del nacre incrustat en els plafons de la caixa. No obstant això, les ornamentacions pictòriques florals que encara es conservaven subjacents sota la referida capa de vernís i que decoraven la part central dels esmentats plafons, no van ser recuperades.

Ara, dos-cents anys després de la seva arribada a Barcelona, la *carrossa del marquès de Castellbell* ens mostra de manera senyorial gairebé tota la magnificència de la seva antiga esplendor.

ELS MARQUESOS DE CASTELLBELL

Articles

Elaboració a partir de: *Enciclopedia Heráldica y Genealógica Hispanoamericana*. Madrid, 1926.

NOTES

Recerca fotogràfica: Montserrat Rectoret i Blanch

1 FOLCH I TORRES, Joaquín. "Nota sobre la procedencia y la época de la Carroza del Marqués de Castellbell". *Destino*, (26 de mayo 1956), p. 25.

2 SÁENZ-RICO URBINA, Alfredo. *El Virrey Amat II*. Barcelona: Ayuntamiento de Barcelona. Museo de Historia de la Ciudad. Publicaciones del Seminario de Arqueología e Historia de la Ciudad, 1967, p. 465.

3 TURMO, Isabel. *Museo de Carruajes*. Madrid: Editorial Patrimonio Nacional, 1977, p. 35.

4 MASRIERA, Arturo. *Los Buenos Barceloneses*. Barcelona: Editorial Poliglota, 1925, p. 159.

5 FOLCH I TORRES, Joaquín. "De la Carroza del Marqués de Castellbell que va a la procesión de Corpus, y de otras carrozas barcelonesas". *Destino*, núm. 930 (4 de junio 1955), p. 3 i 6.